

CUMHURİYETİN MİLLÎ KİMLİK TANIMI VE ETNİKLİK MESELESİ

PROF. DR. E. SEMİH YALÇIN* / DR. ŞARİKA GEDİKLİ BERBER**

Giriş

Toplumsal olgular ve toplum hayatını açıklayan kavramlar tarihidir ve aralarında tarihî bir ilişki vardır. Bu yüzden her olgu ve kavram, tarih içindeki koşullarıyla anlaşılabilir¹. Tarih, toplumsal inkılaplarla ilerler. Her inkılap, toplumsal yaşamın siyasal, ekonomik, kültürel ve bütün sosyal alanları kapsar ve getirdiği kurallar sistemiyle bu alanları yeniden düzenler. Bu çerçevede her toplumsal sistem, toplumun ihtiyaçlarını karşılayabildiği ve karşılaştığı sorunları çözebildiği ölçüde tarih içinde ilerici bir rol üstlenir. Bu koşulları sağlayamayan sistemler ise insanlığın geleceği için değişmeye ve yerlerini yeni olana bırakmaya mahkûmdur.

İlk Çağdan itibaren insanlar medeniyetin gelişimi sürecinde farklı aidiyet biçimlerini geliştirerek yaşam mücadelesi vermişlerdir². İnsanoğlu kendisini kuşatan tabiatla ilişkisi sonucu tarım, hayvancılık ve yerleşik yaşam gibi önemli tarihî tecrübeler edinmiş ve karmaşık bir yaşam tarzını oluşturan devleti icat ederek terakki etmiştir. Bu terakki, toplumsal yaşam öğelerini ve birbiriyle olan ilişkilerini belirlediği gibi toplumsal aidiyet ve örgütlenme biçimlerini de şekillendirmiştir. Özellikle devlet yapılanmasıyla toplumu şekillendiren daha karmaşık ve profesyonel bir yapı karşımıza çıkmaktadır.³

1640 İngiliz Devrimi ve 1789 Fransız İhtilali ile başlayan, feodal dönemin büyük imparatorluklarının yerlerini millî devletlere bıraktığı süreçte ise aidiyet biçimlerinin hiyerarşik yapısı çok daha belirgin bir hâle gelmiştir. 20. yüzyılda

* GÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

** GÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

ise toplumları şekillendiren ve onlara aidiyet duygusu kazandıran milliyetçilik, millî devlet ve millet gibi olguların siyasal üstünlüğü ele geçirdiğini görmekteyiz. Bu yüzden özellikle günümüz tartışmaları da göz önüne alındığında aidiyet temelinde iki kimliğin, etnik kimlik ve millî kimliğin öne çıktığı gerçeğiyle bu siyasal ve sosyal olguları ayrıntılı bir şekilde incelemek; konuları tahlil etme perspektifinde önem kazanmaktadır.

Etnisite ve Millet İlişkisi Kuramı

Eski Yunancada, halk anlamına gelen “ethnos” sözcüğünden türetilen “etnisite;” atalara ait ortak mirasla karakterize edilen bir topluluktan geldiğine inanan kimseleri ifade etmektedir. Bu hâliyle “ethnos” ortak kökenden, akrabalıktan kaynaklanan kültürel birliğe uygun düşmektedir. Buradaki köken vurgusu biyolojik olmaktan ziyade sosyolojik olup Yunancada sadece kan bağına dayalı birliği ifade eden ve kabile anlamına gelen “genos”tan farklı bir anlam içermektedir⁴.

Andrews’e göre etniklikten; etnik grupları karakterize eden kavramları, duygu düşünce ve hareketleri anlamaktayız. Bu kavramlar “*bir devletin içindeki diğer gruplarla örtüşmeyen özellikler*”i tanımlamasıyla anlam kazanır.⁵

Hobsbawm etnikliği; “*Geniş toprak parçalarında hatta dağınık olarak yaşayan ortak bir yönetim yapısından yoksun olan insanları ön milletler denebilecek şekilde birbirine bağlayan bir şeydir.*” diye tanımlar.⁶ Hobsbawm, milletlerin oluşumunu incelediği “*Milletler ve Milliyetçilik*” adlı çalışmasında etnik kökene genetik açıdan yaklaşmanın sağlam bir dayanağının olmadığını, çünkü bir toplumsal örgütlenme biçimi olarak etnik grubun esas temelini biyolojik değil kültürel olduğunu söylemekte, ulus devletlerin nüfuslarının hemen hemen değişmez biçimde ortak bir etnik köken iddiasında bulunamayacak kadar heterojen yapıda olduğunun altını çizmektedir.⁷

Fredrik Barth etnisite tanımının kalıcı, değişmez ve sabit olmadığını, etnik grupların, kimliğinin sürekli değiştiğini vurgular. “*Bir etnik grubun bünyesinde var olan insan malzemesi değişmez değildir...*” diyen Barth, etnik grupların insanlar arası etkileşimi örgütlediği fikrinden hareketle, bu gruplara aidiyet ve farklılık kazandıran ilişkilere dikkat çekmiştir.⁸ Ona göre farklı etnik grupların iletişimi etnik sınırların muhafaza edilmesine, her etnik grubun ayrı bir değerler bütününe sahip olmasına ve grup içinde kültürel ortaklıkların oluşturulmasına yol açmaktadır.⁹

Rus tarihçi ve etnolog Gumilev’in getirdiği yaklaşım ise dikkate değerdir. Etnogenez biliminin çerçevesini ve prensiplerini çizdiği, terminolojisine katkı sunduğu “*Halkların Şekillenmesi, Yükselişi ve Düşüşleri*” adlı çalışmasında etnisite olgusunu tarih, coğrafya ve biyoloji bilimlerinin kesişme noktasına yerleştirdiğini söylemektedir. Etnik gruplar arasında yüzyıllara yayılmış olan bir kaynaşma süreci olduğunu ifade eden Gumilev, zamanla bazı grupların ayırt edici özelliklerinin değişip geliştiğini bazı grupların ise kaybolduğunu ifade etmektedir.¹⁰

Tüm bu tanımlamaların yanı sıra bazı sosyal bilimciler; etniklik kavramını, “meseleyi kökensel varlığıyla ele alan ilkçilasli yaklaşım ve etnisite ve milliyetçiliğin işlevsel yönünü öne çıkaran modern yaklaşım”¹¹ olmak üzere iki temel çizgide değerlendirebilir.

İlkçi yaklaşım etnisiteyi doğuştan edinilen, doğduğu yerden ve akrabalık ilişkileri, din, dil, gelenek gibi sosyal pratiklerden kaynaklanan, doğal ve değiştirilemez bir bağlılık duygusu ve bundan doğan bir sosyal dayanışma olarak görür. Bu görüşü savunanlar aynı özelliklere sahip bireylerin kolayca yakınlık kurmasına zemin oluşturarak etnik grupların doğmasına yol açtığını söylerler. Modern yaklaşımsa etnisitenin, sosyopolitik koşulların inşa ettiği bir yapı olduğunu ve birtakım siyasal amaçlara ulaşmak isteyen siyasal elitlerin bireyleri harekete geçirmede kullandıkları bir araç olduğunu iddia eder.¹²

Kuramsal olarak etnisiteye ve millî kimliğe ilişkin geliştirilen yaklaşımlar ise özellikle son yüzyılda gelişmiştir. 19. yüzyıl Avrupa’sı özellikle Fransız İhtilalinin de etkisiyle “millet” kavramıyla tanışıp bir taraftan “millî devlet” tanımına, yeni bir içerik kazandırırken diğer taraftan da bu tanıma uymayan ya da “millet” kavramı içerisinde ele almak istemedikleri topluluklarla karşılaşmıştı. Böylece Batı’nın, millî devletleri oluştururken içine almak istemediği bu gruplar “etnisite” olarak tanınmaya ve tartışılmaya başlanmıştır.¹³ Bu noktadan hareketle “etniklik” kavramı “kimlik” kavramı ile bağlantılıdır. Bir kimlik kategorisi olarak etnisite diğerleri tarafından kimlikleştirelmenin ve kimlikleştirelmemenin bileşimi¹⁴ olarak karşımıza çıkar.

Etniklik, 21. yüzyılda ise kandaşlığın ve belirli kültürel özelliklerin tarihi olarak belirlendiği toplulukları ifade eden standart bir kavram olmaktan çıkıp zaman ve mekâna bağlı olarak etnikliğe temel olabilecek özelliklerden herhangi birinin öne çıkıp önem kazanmasıyla belirginleşen bir kültürel oluşum olarak kabul edilmektedir. Kimi yer ve zamanda bu özellik dil kimi yer ve zamanda din; kiminde toprak ortaklığı kiminde ekonomik uğraş olabilmektedir. Hatta insanların mekân değiştirmelerine bağlı olarak ötekince algılanma biçiminden doğan ve daha önce belirgin olmayan bir etnik kimliğe yakıştırılmaları ya da bu kimliği üstlenmeleri bile söz konusu olabilmektedir.

Etnik Grup Analizi Üzerine

Etniklik kavramının yanı sıra etnik grup tanımlamasının da meselenin izahı yönünden ayrıca analiz edilmesi gerekir. Sosyal antropoloji gruplar arasındaki ilişkilerin biçimi ve kültürel ayırmadan hareketle etnik grubu şu şekilde tanımlar: “Biyolojik olarak kendi varlığını sürdürebilen, açık bir şekilde ortak bazı temel kültürel değerlere sahip olan; karşılıklı etkileşim ve iletişimin olduğu bir alan yaratan, kendisi ve diğer etnik gruplara ait bireyler tarafından bir etnik gruba aidiyetle tanımlanan insanlardan oluşan toplumsal kategori.”¹⁵

Bu alandaki çalışmalarıyla öne çıkan kuramcılardan Anthony D. Smith, bir etnik grubu; tarihî, kültürel ve sembolik niteliklerini; soya ait mitlerin ve tarihî anılarını; din, dil, gelenek gibi farklılıklarını vurgulayan kültürel tip olarak tanımlar.¹⁶

Smith'e göre bir etnik grubun oluşumunda altı temel nitelik söz konudur. Bunlar; *"kolektif özel bir ad, ortak bir soy miti, paylaşılan tarihî anılar, ortak kültürü farklı kılan bir ya da daha fazla unsur, özel bir yurtla bağ, nüfusun önemli bir kesiminde dayanışma duygusu"*dur. Belli bir nüfus, bu niteliklere ne kadar sahipse veya bu nitelikleri paylaşıyorsa ideal etnik grup ya da etnik tipine o ölçüde yaklaşır.¹⁷

Etnik bir küme, somut bir sosyal eylemle etnik gruba dönüşmesi için öncelikle çıkarlarını özgürce ifade edebilen bir grup olmak zorundadır. Bu gruplaşmanın oluşması için en önemli koşullardan biri, üyelerin davranışlarına karşılıklı alışabilmesine yol açan genellikle ortak dil, dinsel inanç ve âdetler tarafından uyarlanmaktır.

Bir etnik topluluk, oluşumunun ilk dönemine girdiğinde, etnik grubun öncü kısmı, maddi ve ideolojik değerleri toplar. Toplanan bu değerler etik sahasında emredici bir unsur hâline gelir ve etnik topluluğun her üyesi kendini etnik varlığın aktif bir oluşturucusu ve eski atalara ait çizginin bir devamı olarak sayıp topluluğun kültürünü devam ettirecek unsurları eklemeye mecbur hisseder.¹⁸ Böylece devam eden süreçte *"etnik topluluk"* hâline gelen bu grup; ırk ya da kültür açısından ortak bağlarla bir araya gelerek yabancı bir medeniyet içinde yaşayan, fakat kültürel açıdan farklı olduğunu düşünen veya bireylere bu hissi veren gruplar meydana getirir. Oluşan bu etnik grupların hepsi *"azınlık"* olarak değerlendirilemez. Ancak *"fiziksel ya da kültürel özelliklerinden dolayı içinde yaşadıkları toplumda farklı ve eşit olmayan davranışlara maruz kalan ve kendilerini toplu bir ayrımcılığın hedefi olarak gören"* insan grupları azınlık olarak tanımlanabilir.

Ayrıca bir toplumda *"azınlık"* grubun varlığı, bunun karşısında daha yüksek sosyal statülere ve daha büyük imtiyazlara sahip *"hâkim"* bir grubu gerektirir. Etnisite kavramı ise bunların dışında daha çok kültürel farklılıklar üzerinde durur ve güç ile imtiyaz dağılımında etnik farklılıkların rollerine daha az dikkat eder. Bu yüzden mevcut görüşler ışığında etnik grup; ortak kökenden gelen, ortak bir kültür ve kökenin önemli kısımlarına ait faaliyetleri paylaşan ve daha büyük bir toplumun parçasını teşkil eden bir gruptur.¹⁹

Farklılıklarıyla Etnik Grup ve Millet

Sonuç olarak etnik grup nesnel ve öznel birtakım niteliklere sahiptir. İçinde bulunduğu toplumsal yapı içinde kendi farklılıklarını muhafaza etmesiyle öznel; toplumla benzeşmesiyle nesnel özellikler taşır. Üyeleri belirsiz de olsa ortak bir kökeni paylaşan, çeşitli kültürel, tarihî ve coğrafi bağlarla sahip, ancak belirli siyasal niteliği bulunmayan etnik grupları, milletle karıştırmamak gerekir. Etnik gruplarla milletler arasında tarihsel ve kavramsal benzeşmeler olduğu görülse

de etnik gruplar bir milletin sahip olduğu pek çok nitelikten yoksundurlar. Millet, etnisitede olduğu gibi tanım gereği ortak mitleri ve anıları olan toprağa bağlı bir topluluktur. Ancak etnisitede bireyin bir ülke ile olan bağı sadece tarihsel ve sembolik kalabilirken millette bu bağ siyasi nitelik taşır. Ayrıca etnik gruplar, milletler gibi ortak bir kamu kültürü, bir iş bölümü ya da ekonomik birlik göstermedikleri gibi herkes için geçerli yasal kodlara da sahip değildir.²⁰

Kısacası millet toplumsal ve siyasi bir kategoriyken; etnik grup kuşaktan kuşağa geçen ve devlet sınırlarına bağlı olmayan kültürel bir kategoridir.²¹ Ayrıca etnik gruptan sayılabilmek için doğuştan birtakım özellikleri taşımak gerekliken, millet için genellikle böyle bir şart yoktur. Bu hâliyle etnik gruplar dışlayıcı; milletler ise kapsayıcıdır.

Milletin oluşumunda etnisitenin belirleyici olduğunu savunan ve bu ölçüde ilkçi yaklaşımdan etkilenenler olmasına rağmen; ilkçi yaklaşımın milletin oluşum sürecini açıklamada yetersiz kaldığı da aşikârdır. Çünkü milletin ezelden beri var olduğunu kabul etmek tarihî gerçeklerle hiç mi hiç bağdaşmamaktadır. Milletin oluşum sürecini, millet olgusunu daha realist parametrelerle açıklayan modern teori ise kendi içinde daha tutarlıdır. Bu teoriye göre, milletler aşama aşama ortaya çıkmış; feodal devletlerin yıkılmasının ardından 1789 Fransız İhtilali sonucunda millî devletler dönemi başlamıştır.

Bu bağlamda milleti; *“Belli bir ülkede aynı yasalara ve kurumlara boyun eğen bir halk topluluğu”* olarak tanımlayan Smith,²² daha geniş bir tarifile milleti; tarihî bir toprağı(ülkeyi), ortak mitleri ve tarihî belleği, kitlesel bir kamu kültürünü, ortak bir ekonomiyi, ortak yasal hak ve görevleri paylaşan bir insan topluluğu olarak tanımlamaktadır.²³

Smith, milletin oluşumunda devletin etkin rolünü ise şöyle açıklamaktadır: *“Milleti oluşturanın devlet olduğunu, devletin vergilendirmesinin, askere alma düzeninin ve yönetimin kendi yargı alanı içinde kalan nüfusu toplu bir kimlik ve sivil bağlılıkla donattığını görmekteyiz. Devlet, bugün bu kadar bariz olan millî bağlılığın kulcası olmak bakımından zorunlu bir koşul ve matrissi. Vatandaşlık haklarının yaygınlaşması, ülkenin uzak kısımlarını bağlayan bir altyapının inşası ve devlet sınırları boyunca devasa ölçülere varan yoğun bir iletişim ağının tesisi, giderek daha çok bölge ve sınıfı millî, siyasi alanın içine çektik ve bugünlere dek uzanan güçlü bağlılık duygularını uyandıran (...) millî topluluk imgeleri yarattı.”*²⁴ Smith, bu açıklamasıyla somut şartların temel etkisini benimsemekle birlikte etnik kökene dayanmayan uluslaşma süreçlerinin başarılı olamayacağı fikrini de savunur.

Milletin oluşum sürecini açıklamada modern teoriyi benimseyen Benedict Anderson, millet olmanın ve milliyetçiliğin toplumsal ve kültürel ürünler olduğunu savunmaktadır. Diğer bir tabirle millet, toplumsal bir iş birliği sonucu ortaya çıkmıştır. Anderson’a göre millet, tahayyül edilen siyasi bir topluluktur. Çünkü şahıslar hiçbir zaman kendi toplumlarının tüm üyelerini bilemezler, onlarla yüz yüze gelemezler. Bununla birlikte her birinin düşüncesinde kendileriyle

ortak yanları olan ve ayrı inancı paylaşan insanların ve toplum düşüncesi mevcuttur ve insanlar bu anlayışa 18. yüzyılın sonlarında ulaşmışlardır.²⁵

Milliyetçiliği öncelikli olarak siyasal birim ile ulusal birimin çakışmasını öngören ilke şeklinde tanımlayan²⁶ Ernest Gallner'in yaklaşımı ise şu vurguları içerir: *"Özlerinde taşıdıkları, ancak uzun süre ertelenmiş kaderlere sahip, doğal, Tanrı vergisi insan sınıflamaları olarak uluslar birer mittir. Bazen önceden var olan kültürleri alıp onları ulusa dönüştüren ulusçuluk bazen de ulusları kendi icat eder ve çoğu kez de önceden var olan kültürleri ortadan kaldırır. İyi de olsa kötü de olsa bu bir gerçekliktir."*²⁷

Milliyetçiliğin, milletlerin oluşumundaki doğrudan ve hâkim etkisini bu şekilde açıklayan Gallner, bu gelişmenin de sanayi toplumunun ortaya çıkmasıyla mümkün olduğunu ifade eder. Sanayileşme, geleneksel tarım toplumlarında çok yönlü değişimlere yol açmakta ve kentleşmiş nüfus yoğunluğu değişen şartlar içerisinde zorunlu olarak yeni bir siyasi örgütlenmeye gereksinim duymaktadır. Sonuçta sanayileşme milliyetçilik çağını da beraberinde getirir.²⁸

Milletlerin oluşumunu belirleyen esas etkenler; devlet aygıtı, devlet iktidarını eline alan elit kesim ve bu elitlerin devlet aygıtının sağladığı otorite ile en etkili şekilde kullandıkları ideolojik silahları olan milliyetçiliktir.

Hobsbawn, milletin oluşumunu açıklarken kolektif aidiyet duygularını harekete geçiren bağları ön millî unsurlar olarak tanımlar. Bu bağları oluşturan unsurlar; etkileri millet öncesi dönemler boyunca uzunca bir süre hissedilmiş ve hâlâ hissediliyor olan dil, din ve bunlara bağlı etnik yapılanmalardır. Bu unsurlar, ön milliyetçiliğin harcının içinde yer alır, ancak milletin oluşumunda ön milliyetçiliğe zorunlu bir anlam yüklediği için asla ona temel teşkil etmez. Dillerin ise devletlerle birlikte çoğaldığını; devletler dillerle birlikte çoğalmadığını iddia eden Hobsbawn örnek olarak İtalyan ve Fransız örneğini verir. *"Bir millî dilin temelini oluşturan lehçenin konuşulduğu durumlarda, bu lehçeyi konuşanların bir azınlık olması, yeterli politik ağırlığa sahip oldukları sürece fazla önemli değildir."* dedikten sonra, 1789'da Fransızların sadece % 12-13'ünün Fransızca'yı doğru konuştuğunu, İtalyan birliğinin sağlandığı 1860 yılında ise İtalyanların çok az bir kısmının, yalnızca % 2,5'inin

İtalyanca konuştuğunu hatırlatarak asıl belirleyici olanın nicelikteki bu azlığın değil, bu dilleri konuşan kesimin eğitilmiş elit kesim olduğunu söylemektedir.²⁹

Bu tespitlerden hareketle Hobsbawn, dil, din ve etnisite unsurlarından ziyade ön milliyetçiliğin en belirleyici kriterinin kalıcı bir politik birime aidiyet bilinci olduğunu ifade eder.³⁰

Sonuçta milletlerin oluşumunu belirleyen esas etkenler; devlet aygıtı, devlet iktidarını eline alan elit kesim ve bu elitlerin devlet aygıtının sağladığı otorite ile en etkili şekilde kullandıkları ideolojik silahları olan milliyetçiliktir. Aidiyet

duygusundan politik bir program çıkararak yönetici kesim, halkı ortak hedefler etrafında toplayarak siyasal aidiyete geçişi hedefler. Sonraki aşamada kitlelerin geniş desteği elde edilir ve siyasal toplum içinde beliren iktidara etkin bir şekilde katılım sağlanır. Böylece kurgulanan millet, bu sürecin sonunda siyasi bir kimlik olarak ortaya çıkar.³¹

Bu sebepten etnik grupları tarihte millet olabilmiş toplumların kalıntılarından, uzantılarından ya da azınlıklardan ayırmak gerekir. Etnik gruplar bir millet oluşturabilmek için birçok koşulu yerine getirmiş olabilirler, ama bir milletin varlığı için en önemli özelliklerden biri olan maddi ve tarihî temellerden yoksundurlar. Belli bir ortak dil, ortak geçmiş, bu geçmişe bağlılık ortak bir kültür etnik gruplarda da görülebilir. Bütün bu unsurların varlığının bir millet oluşturmaya yetmediğini etnik gruplar açık birer örnek olarak bugün bizlere göstermektedirler. Toplumlar arası ilişkilerde belli bir yer bulamamanın, görev üstlenmemenin getirdiği boşluk, etnik grupları milletlerden ayırmaktadır.³²

Türk Milletinin Yeniden İnşası Sürecinde Türk Kimliği Tanımı

Kimlik, bireylerin ve toplumların kim ya da ne olduklarını tanımlamak için kullandıkları bir kavramdır. Temelleri felsefi manada ilk insana ve İlk Çağ filozoflarına kadar götürülebilecek olan kavramın, modern manada millî kimlikler açısından karşılığını 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bulmak mümkündür.

Tarih boyunca çeşitli coğrafyalarda mevcut olmuş bir millet olarak Türklerin; Türk kimliğini arama ve sahiplenme durumları Osmanlı Devleti'nin son yüzyılına denk düşmektedir.

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşına girişinin ardından imzalanan antlaşmalar ve gerçekleştirilmek zorunda kalınan Millî Mücadele hareketi, Anadolu'da önce vatan sonra millet kavramının gelişmesine yol açmıştır.³³

Atatürk'ün yaptığı bir tanıma göre "Millet dil, kültür ve ideal birliği ile birbirine bağlı vatandaşların oluşturduğu bir siyasi ve içtimai heyettir."³⁴ Yine Atatürk'e göre milletin en kısa tanımı şudur : "Aynı harstan olan insanlardan oluşan topluma millet denir."³⁵

Atatürk, milleti oluşturan şartları incelerken toplumun millet olabilmesi için hiç değilse bir kısmının bir araya gelmesini öne sürmüş, fakat millet olma şartlarının hepsinin bir arada bulunmasının da çok gerekli olmadığını vurgulamıştır.³⁶

Etnik gruplar bir millet oluşturabilmek için birçok koşulu yerine getirmiş olabilirler, ama bir milletin varlığı için en önemli özelliklerden biri olan maddi ve tarihî temellerden yoksundurlar.

Atatürk'ün sözleri ve yukarıda bahsi geçen çalışmaların ürünleri incelendiğinde, Atatürk'ün Türk ve Türk milleti tanımının iki veçhesinin bulunduğu tespit edilebilir. Birinci veçheyi geçmişte ve bugün Türk etnik kimliğine atıfta bulunma, sahiplenme ve gurur duyma oluşturmaktadır. İkinci veçheyi ise, yeni Cumhuriyet'in siyasi sınırlarında yaşayan farklı etnik kimliklerin, mazi, dil, kültür ve ahlak birliği ile geçmişte yaşanan vatanda gelecekte de birlikte yaşama arzusu çerçevesinde Türk milleti ve Türk olarak tanımlanması oluşturmaktadır. Bu anlayış çerçevesinde de "Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türk halkına Türk milleti denir".

Atatürk, mazi, kültür, ahlak, dil birliği ile sadakat duygusu olan ve gelecekte de birlikte yaşama arzusu taşıyan Türkiye halkını Türk milleti ve Türk olarak tarif ve kabul etmekteydi. Hukuki anlamda Türk halkı birbiriyle eşit haklara sahipti. Ancak, Cumhuriyet'in kurucu unsuru Türklerin birincilliği muhakkak ve Türk kültürünün benimsenmesi esastı. Türk kültürünün benimsenmesi ve Türk milletinin yeniden inşası için yeni Türk vatandaşlarının yaratılmasına da çalışılmıştı. Vatandaşlık, millet/ ulus inşa sürecinde benzeştirici, uluslaşmaya hizmet eden bir araç olacaktı.³⁷

Modernleşmekte Türkiye Cumhuriyeti, millî ve üniter bir devlet modelini esas alarak, Türk dilini, kültürünü ve etnisitesini çekirdek olarak alan ve diğer etnisiteleri de Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı çevresinde bütünlüştürmeye çalışan bir proje benimsemiştir.

Sonuç Yerine

Klasik çağın emperyalist imparatorluklarının yıkılmasına yol açan modern dünyanın millî devletin de küreselleşmenin etkisi altında yapısı ve içeriği tartışılmaktadır. Bilindiği üzere küreselleşme, daha çok iletişimsel boyutu olan iktisadi bir kavramdır. O hâlde sermayenin uluslararasılaşması nasıl oluyor da ulusal sınırları zorlayan ve hatta millî devletin yeniden tanımlanmasını gündeme getiren sosyal içerikli olan bir harekete yol açabiliyor? Bir başka deyişle sosyal dünyamız nasıl oluyor da bir taraftan küreselleşirken diğer taraftan yerelleşmeye zorlanıyor?³⁸

Zihinlerdeki bu sorunun cevabını bir tarihçi ve sosyal bilimci olarak şu doğrultuda verebiliriz: Dünyada başat güç olmaya çalışan güçler veya dengeler, kendilerini inşa ettikleri ve kararlılıkla korudukları millî devletlerin -ki ABD gibi yapay bir millî devlet bile muhafaza ederken egemen olmak istedikleri coğrafyalardaki siyaseten ve iktisaden zayıf gördükleri millî devletleri; etnik kökenli hareketlerle zayıflatma ve parçalama isteğinden kaynaklanmaktadır.

Modernleşmekte Türkiye Cumhuriyeti, millî ve üniter bir devlet modelini esas alarak, Türk dilini, kültürünü ve etnisitesini çekirdek olarak alan ve diğer etnisiteleri de Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı çevresinde bütünleştirmeye çalışan bir proje benimsemiştir. Osmanlı Devleti'nin çok etnisiteli, çok kültürlü toplumunu modern millî bir topluma dönüştürme projesi benimsemiş olan Türkiye'de bu konuda ciddi güçlükler yaşanmıştır.³⁹

Bunlardan en güncel ve çokça tartışılanı ise Kürt etnik kimliğinin Türk etnik kimliği seviyesine anayasal düzeyde çıkarılması ve kendilerini bu etnik kimlikten addeden insanların yaşadıkları bölgelerde onlara bir nevi özerklik verilmesi hususudur.

Tarihimizde Kürtçülüğün ideolojiye dönüşmesinin yüzyıla yakın bir geçmişi vardır. Bunun siyasi parti tarzında yasa dışı örgütlenmesi ise 1965 yılında başlamıştır. Diyarbakır merkez olmak üzere Türkiye Kürdistan Demokrat Partisinin tüzüğünde sözde aydınların ve terör örgütü vekillerinin de günümüzde dilendirdikleri şu hezeyanlar yer almaktaydı: *"Türk Anayasa'sına Kürt teriminin de konulması, Kürdistan olarak tanımladıkları bölgeye göçmen yerleştirilmemesi, bu bölgelere Kürt kökenli yöneticiler atanması, bu bölgede resmî dilin Kürtçe olması, Kürtçe radyo ve televizyon kurulması, Kürtçe kitap, gazete dergi yayınlanması vs."*⁴⁰

Bölücü aydınlar ve sözde vekillerin bu masum(!) isteklerinin uygulamaya konulması elbette ki Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin parçalanmasına giden süreci başlatıp üniter ve millî devletimiz için Pandora'nın Kutusu'nu açacaktır.

Söz konusu hakların verilmesi istenen ve Türk kimliğine alternatif olarak gösterilen Kürtler, Türkiye'nin yanı sıra Irak, Suriye, İran, Ermensitan, Rusya gibi farklı kültür coğrafyalarında yaşamaktadırlar. Zazaca, Kırmançî, Gorani, Sorani gibi dört ayrı dil konuşmakta ve üç ayrı alfabe kullanmaktalar. Ayrıca İslam'ın birçok farklı mezhebine mensup⁴¹ olup aralarında neredeyse ortak bir kültür bulunmamaktadır.

Bu tabloya baktığımızda Kürt etnisitesinden yola çıkıp özerklik talep edenlerin, Türk üst kimliğine alternatif çıkartabilecek ortak bir kültürden söz edebilmeleri de bizim açımızdan bilimsellikten ve tarihî gerçekleri anlamaktan çok uzak olmanın doğal bir neticesidir. Daha açık bir deyişle "millî devlet" ve "millet tanımını" çok iyi bilen "küresel aydınlar"ın bunu görmezlikten gelmek için saptıkları çıkmaz yollardır.

Kürtler arasındaki bu karmaşık yapıyı ve "Etnik bir kümenin, somut bir sosyal eylemle etnik gruba dönüşmesi için, en önemli koşullardan biri, üyelerin davranışlarına karşılıklı alışabilmesine yol açan genellikle ortak dil, dinsel inanç ve âdetler tarafından uyarlanmasıdır." gerçeğini bilen "küresel aydınlar"⁴² iç ve dış baskılarla bazı önemli "kapitülasyonlar" da kazanmışlardır. Bu açıdan bakıldığında günümüzde takip edilen devlet televizyonunda Türkçe dışında yayınlar yapılması da demokratiklik kisvesi altında bilerek veya bilmeyerek ortak grubu yaratmak için öncelikle bir dil birlikteliği sağlamak gayretinden ileri gelmektedir.

Mustafa Kemal Atatürk, “*Türkiye Cumhuriyeti’ni kuran Türkiye halkına, Türk milleti denir.*” derken; Türk milletini birbiriyle çatışan sınıflar hâlinde değil birbirine ihtiyacı olan sosyal dilimlerden ibaret, bölünmez bir bütün olarak kabul etmiştir. Bu bütünlük anlayışında toplumun farklılıklarına işaret edilmemiş, tam tersine benzerlikleri üzerinden birliktelik tanımı yapılmıştır. “Türkiye halkına” derken “halkına” kelimesinin önündeki “Türkiye” kelimesi hem coğrafyayı hem de Türk’e ait bir kimliğin ve Türk’e ait bir vatanın ifadesinden başka bir şey değildir. Atatürk’ün yaptığı bu tanımın sonrasına bakıldığında “Türk kimliği”ni daha açık bir şekilde vurguladığı görülebilir. Onun bu tanımla yapmaya çalıştığı, Misak-ı Millî coğrafyasında her ne sebeple olursa olsun kimseyi dışlamaksızın devlet-millet uyuşmasını sağlamaktır. Aynı tanımla ortak geçmişin, ortak dilin, ortak kültürün ve ortak hedefin sonucu olan “toplumsal uzlaşma”yı da tesis

Türkiye’yi etnik bir mozaik, Türk unsurunu çok karışık bir topluluk olarak göstermek ve bu görüşleri benimsetmek Türkiye’de kişilerin ve toplumun kimlik-benlik direncinin oluşturduğu savunma yapısını yıkabilecektir.

etmek ister. Atatürk’ün öngördüğü bu bütünleşmeden umduğu fayda ise millî devlet olabilmiş millet; yönetme, yaşama, kalkınma ve gelişme fikriyatı birlikte hedefe ulaşabilecek bir devlet yapılanmasıdır. Üstelik bu hedefi gerçekleştirmeye çalışırken Türk milletini imtiyazsız ve sınıfsız bir topluluk olarak tanımlar. Atatürk için “Türkiye Cumhuriyeti” ile “Türkili Cumhuriyeti” veya “Türkeli Cumhuriyeti” kavramları arasında fark olmayıp her üç tanımda da algılama biçimi aynıdır.

Türkiye Cumhuriyeti’nde hem Türk vatandaşı hem Kürt veya başka bir etnisiteden olunabilmelidir. “*Ne mutlu Türk’üm diyene!*” yerine “*Ne mutlu Türkiye Cumhuriyeti’nin vatandaşı olana.*” zihniyetini getirme ve yaşatma çabaları, bir yandan Türkiye Cumhuriyeti’nin dayandığı millet tasarımı ve kavramını yanlış anlamayı öte yandan millete mensubiyet ile cumhuriyetin yurttaşlığı arasındaki ayrımı gözden kaçırmayı içermektedir.

Türkiye’yi etnik bir mozaik, Türk unsurunu çok karışık bir topluluk olarak göstermek ve bu görüşleri benimsetmek Türkiye’de kişilerin ve toplumun kimlik-benlik direncinin oluşturduğu savunma yapısını yıkabilecektir.⁴³

Kimlik siyasal alanın dışında tutulmaz, siyasal platforma taşınırsa Kürt milliyetçiliğine ve Kürt etnisitesini temel alan bir millet anlayışına gidilir. Bu yüzden Kürtlük siyasal toplum planında değil, sivil toplum planında düşünülmelidir. Siyasal planda herkes Türkiye Cumhuriyeti yurttaşlığını ve etnik anlamda kullanılmayan bir Türk millete mensubiyeti benimsemelidir.⁴⁴

Türkiye’de devletin kimlik sorunu yoktur, demokrasi sorunu vardır. “Türk kimliği”ni rencide edici yaklaşımlar çözüm değil, feci çözümsüzlükler getirir. Bunun yolu sansasyonel, spekülatif yeni üst kimlikler icat etmek değildir. Kimlik gibi duyarlı konuları kaşıymaktan sakınmalı, çözümü bireysel özgürlükler alanında Türk kavramının vatandaşlık anlamının derinleştirilmesinde aramak gereklidir.⁴⁵

Teoride yapılması ve uygulanması mümkün ve hatta kolaymış gibi görülen, bu yolda çeşitli çalışmalar yapıp toplum mühendisliği ile zihinlere işlenilmeye çalışılan “*Türkiyelilik*” düşüncesi zorlamayla veya zihinlere kazınmayla insanlara sonradan kazandırılacak bir kavram değildir. Kimlik dediğimiz şey sosyolojik-psikolojik bir olgu olup millî ve tarihî bir derinliği gerektirir. Kanaatimizce böyle bir zorlamanın zihinlerde geri tepmeye yol açacağı muhakkaktır. Bu geri tepme de millî devleti temelinden sarsacak, millî devletin temel yapı taşı ve kurucu ögesi olan millet ile milleti oluşturan diğer unsurlar arasındaki beraberliği bozarak çizgiyi aşacak ve açacaktır. ■

¹ Olgular ve kavramlar arasındaki ilişki ve bu ilişkinin tarihsel boyutu konusunda ayrıntılı bir açıklama için bk. Reinhart Koselleck, **Kavramlar Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s. 55 vd.

² Server Tanilli, **Yüzyılların Gerçeği ve Mirası, İnsanlık Tarihine Giriş**, Say Yayınları, Cilt 1, İstanbul, s. 6 vd.

³ Ayrıntılı açıklama için bk. Franz Oppenheimer, **Devlet**, Phoenix Yayınları, Ankara, 2005.

⁴ Anthony D. Smith, **Ulusların Etnik Kökeni**, Dost Kitapevi Yayınları, Ankara, 2002, s. 23.

⁵ Orhan Türkdoğan, **Etnik Sosyoloji**, Timaş Yayınları, İstanbul, 1997, s. 10.

⁶ E.J.Hobsbawm, **1780’den Günümüze, Milletler ve Milliyetçilik, Program, Mit, Gerçeklik**, (çev. Osman Akınhay), 1. Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1993, s. 85.

⁷ HOBBSAWM, age., s. 84.

⁸ Fredrik Barth, **Etnik Gruplar ve Sınırları**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2001, s. 14-21.

⁹ BARTH, age., s. 18.

¹⁰ L. N. Gumilev, **Halkların Şekillenışı, Yükseliş ve Düşüşleri**, (çev. Ahsen Batur), Selenge Yayınları, İstanbul, 2003, s. 64.

¹¹ Alain Dieckhoff, Christophe Jaffrelot, **Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek (Kuramlar ve Uygulamalar)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s. 69,70 vd.; Ayrıca bk. Umut Özkırımlı, **Milliyetçilik Kuramları (Eleştirel Bir Bakış)**, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2008, s. 81, 105.

¹² Anthony D. Smith, **Milli Kimlik**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994, s.41.; Cahit Aslan, **Birey-Toplum-Devlet Kavramlaştırma ve Ara Değişken Olarak Etnisite**, Adana, 2004, s. 7.

¹³ Sezer Baykan, “Etnik Gruplara Duyulan İlgi”, (ed.Orhan Türkdoğan), **Etnik Sosyoloji, Türk Etnik Sosyolojisi**, İstanbul, 1998, s. 59.

¹⁴ ASLAN, age., s. 8.

¹⁵ BARTH, age., s. 3.

¹⁶ SMİTH, age., s.41.

¹⁷ SMİTH, age., s. 22-30.

¹⁸ ASLAN, age., s. 7-12.

¹⁹ ASLAN, age., s. 13.

²⁰ SMİTH, age., s. 71.

²¹ Immanuel Wallerstein, Etienne Balibar, **İrk, Ulus, Sınıf: Belirsiz Kimlikler**, Metis Yayınları, İstanbul, 1995, s. 92.

²² SMİTH, age., s. 31,32.

- ²³ SMİTH, age., s. 24.
- ²⁴ SMİTH, age., 100.
- ²⁵ Benedict Anderson, **Hayali Cemaatler, Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması**, Metis Yayınları, İstanbul, 2004, s. 20-22.
- ²⁶ Ernest Gallner, **Uluslar ve Ulusçuluk**, Hil Yayınları, İstanbul, 2008, s. 71.
- ²⁷ GALLNER, age., s. 128.
- ²⁸ GALLNER, age., s. 118.
- ²⁹ HOBSBAWM, age., s. 64, 65-83,80,81.
- ³⁰ HOBSBAWM, age., s. 94, 95.
- ³¹ HOBSBAWM, age., s. 24, 102 vd.
- ³² BAYKAN, “Etnik gruplara Duyulan İlgisi”, s. 59.
- ³³ E. Semih Yalçın, Atatürk’ün Türk Kimliği Tanımı ve Türk Milletinin Yeniden İnşası, **Kıbrıs Türk Stratejik Araştırmaları Dergisi**, Sayı 1 (Kasım 2009), s. 14-20.
- ³⁴ A. Afet İnan, **Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk’ün El Yazaları**, TTK Yayınları, Ankara, 1969, s.18.
- ³⁵ İNAN, age., s.24.
- ³⁶ İNAN, age., s.372-373.
- ³⁷ E. Semih Yalçın, agm., s. 14-20.
- ³⁸ ASLAN, age., s. 1.
- ³⁹ Bahattin Akşit, “Türkiye’de Kent-Köy, Sınıf, Din ve Etnisite Farklılaşmaları ve Toplumsal Kültürel Bunalımdan Demokratik Çıkış” **Türkiye’de Bunalım ve Demokratik Çıkış Yolları**, Ankara, 1998, s. 213-214.
- ⁴⁰ TÜRKDOĞAN, **Etnik Sosyoloji**, s. 127.
- ⁴¹ Koray Düzgören, Gürsel Gürsel, Basık Oran, Füsün Üstel, **Türkiye’nin Kürt Sorunu**, İstanbul, 1996.
- ⁴² ASLAN, age., s. 12.
- ⁴³ Ali Tayyar Önder, **Türkiye’nin Etnik Yapısı**, 4. Basım, Kitap Matbaacılık, İstanbul, 2002.
- ⁴⁴ Nuri Bilgin, **Kolektif Kimlik**, İstanbul, 1995, s. 208.
- ⁴⁵ Taha Akyol, “Atatürk Türk Devleti Demedi!!!”, **Milliyet**, 2.11.2004.